

КРИСТИНА Ж. РАНЂЕЛОВИЋ¹

ДУШАН Ј. РАНЂЕЛОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ЗА ПСИХОЛОГИЈУ

БОЈАНА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ, КАТЕДРА ЗА ПСИХОЛОГИЈУ

ТРАЖЕЊЕ СЕНЗАЦИЈА И АНКСИОЗНОСТ КОД НАРКОМАНА

САЖЕТАК. Циљ спроведеног истраживања је био утврђивање повезаности између димензија тражења сензација и модалитета анксиозности. Такође, трагало се и за значајним разликама у нивоу изражености димензија тражења сензација и модалитета анксиозности између наркомана и не-наркомана.

Узорак је био неслучајан – намеран (N=70) и чинило га је 35 наркомана који су на лечењу од зависности ПАС на Клиници за Заштиту Менталног Здравља – Ниш и 35 испитаника без симптоматологије зависности и без историје лечења од болести зависности. Подгрупе испитаника су биле уједначене према годинама старости и школској спреми. Од инструмената су примењени Закерманова скала тражења сензација (SSS-V), Спилбергеров инвентар анксиозности – форма Y (STAI) и Социодемографски упитник конструисан за потребе истраживања.

Резултати указују на то да су код наркомана у поређењу са неклиничким подузорком утврђене израженије димензије Тражење узбуђења, Осетљивост на досаду, Општа анксиозност. Утврђена је статистички значајна умерена и позитивна повезаност Ситуационе анкси-

¹ kristina.randjelovic@pr.ac.rs

Рад је делимично настао у оквиру активности на пројекту „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“ (ев. бр ИИИ47023), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Рад је примљен 20. фебруара 2018, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 14. марта 2018.

озности са Тражењем узбуђења и пустиловина на подзорку ненаркомана. Резултати су показали ниску и негативну статистички значајну повезаност димензије Дезинхибираности са годинама старости на оба подзорка. Утврђена је статистички значајна негативна повезаност Ситуационе анксиозности са годинама старости на подзорку наркомана. Добијеним резултатима су делимично потврђене полазне претпоставке истраживања и отворена нова питања о тражењу сензација и анксиозности код наркомана, као и о њиховом односу.

Практичне импликације спроведеног истраживања огледају се у могућности примене добијених резултата у саветодавном и терапијском раду са наркоманима, у циљу успостављања бољег квалитета живота и боље прогнозе излечења. Добар увид у проблем истраживања и утврђивање веза између ових концепата требало би да унапреди постојећа знања и створи погодно тло за креирање нових превентивних програма за болести зависности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: наркоманија; тражење сензација; анксиозност.

УВОД

Наркоманија је комплексна болест. Њу карактерише компулзивна жудња за дрогом, набављање и коришћење дроге чак и у ситуацији суочавања са екстремно негативним последицама. У највећем броју случајева зависност од дрога је хронична, са могућим рецидивима чак и после дугих периода апстиненције. Она се испољава кроз симптоме болести, али и као масовна појава кроз разне облике неприлагођеног и социјално девијантног понашања и тиме нарушава психолошку равнотежу и безбедност заједнице. Пут према зависности почиње актом коришћења дрога. Питање које се поставља јесте који разлози наводе особу да крене баш тим путем? Одговори могу бити различити, а један од њих јесте да ове особе, између осталог, имају потребу за тражењем узбуђења, нових, разноврсних, слојевитих и интензивних стимулација из околине које их могу задовољити у конзумацији различитих психоактивних супстанци. Анксиозност се често доводи у везу са наркоманијом, било као узрок или последица зависничког понашања. Сазнање о вези између тражења сензација, анксиозности и наркоманије може нам помоћи у бољем осмишљавању третмана зависности, као и лакшем налажењу циљне групе, креирању ефективнијих кампања и превентивних програма који ће мотивисати особе да се усмере на друге активности и тиме избегну штетне последице које свет дрога подразумева.

НАРКОМАНИЈА

Наркоманија или зависност од дрога представља снажну везаност особе за неку психоактивну супстанцу. Светска здравствена организација је 1957. године дефинисала наркоманију као: „стање периодичне или хроничне интоксикације изазвано поновљеним уношењем дроге“. Владимир Худолин ову врсту зависности дефинише као прекомерно, редовно уживање дроге, због чега наступа зависност (Худолин, 1984 према Голубовић, 2011). Злоупотребом дрога долази до постепеног развоја болести зависности, односно до оштећења менталног и физичког здравља, као и пада квалитета професионалних, породичних и социјалних релација. Иако је термин наркоманија застарео, у овом раду ће бити коришћен из практичних разлога.

Под појмом психоактивне супстанце (ПАС) подразумевају се све оне супстанце, односно хемијска једињења, која делују на централни нервни систем, изазивајући значајне промене у доживљавању и понашању особе. Зависност од ПАС представља кластер когнитивних, бихејвиоралних и физиолошких феномена променљивог интензитета, који укључује следеће карактеристике:

- присуство јаке жеље или осећаја принуде да се узму ПАС,
- постојање тешкоћа у контролисању употребе ПАС,
- присуство физиолошког стања повлачења симптома,
- развој толеранције,
- прогресивно занемаривање алтернативних задовољстава или интереса због коришћења ПАС,
- упорност у коришћењу ПАС упркос јасним доказима о штетним последицама.

МКВ-10 дефинише зависност од ПАС као „присуство три или више карактеристика истовремено у било ком тренутку у току протекле године“ (СЗО, 1992).

ПОТРЕБА ЗА ТРАЖЕЊЕМ УЗБУЂЕЊА

Тражење узбуђења је димензија личности која се код појединаца огледа у различитим облицима потребе за физичком и психичком стимулацијом. Особе које су склоне тражењу узбуђења не морају се нужно понашати ризично, али у оним ситуацијама које укључују ризик, тражиоци узбуђења већином прихватају ризик,

препознајући искуства или ситуације у којима је вредно ризиковати. Са друге стране, особе са ниским нивоом тражења узбуђења имају одбојност према преузимању ризика, без обзира на ситуацију или искуство. Ферли (Farley, 1986) великим Т, означава особу која је склона тражењу узбуђења, где „Т“ обележава енглески назив за такву особу – „thrillseeker“. На другој страни континуума је мало „т“, и означава особе које теже извесности и предвидљивости па избегавају ризик и непознате ситуације.

Тражење узбуђења као особина личности у корелацији је са употребом дрога (Zuckerman, 1979, 1983), више илегалних дрога него алкохола (Zuckerman, 1987). Каестнер (Kaestner et al, 1977) наводи да особе које су склонije тражењу узбуђења теже да пробају било коју дрогу која ће утицати на њихово унутрашње стање.

Конзумирање алкохола, злоупотреба алкохола и незаконите употребе дрога испитиване су на репрезентативном узорку од 1076 урбаних италијанских средњошколаца узраста од 14 до 19 година у 2001. години (према Деспотовић и сар., 2013). У овој студији утврђено је да тражење узбуђења, друштвено суочавање, директна агресивност, лоше школско постигнуће и нижи ниво родитељског старања утичу на незакониту употребу дрога и конзумирање алкохола. И стални корисници психоактивних супстанци и они који само експериментишу се одликују вишим нивоом агресивности и потрагом за сензацијама, без значајне разлике, у поређењу са студентима који нису имали искуства са узимањем психоактивних супстанци.

АНКСИОЗНОСТ

Анксиозност је врста стрепње коју субјекат осећа када процењује да његова целокупна животна ситуација превазилази његове могућности (према Миливојевић, 1993). Анксиозност се најчешће описује као неодређени страх, који нема очигледан узрок, који је „беспредметан“, дифузан. Критеријуми разликовања нормалне од патолошке анксиозности су следећи: интензитет, трајање, контекст (примереност ситуацији, степену опасности), ефекти на свакодневно функционисање и понашање.

Када се посматра веза између тражења сензација и анксиозности, многа истраживања указују да је тај однос обрнуто пропорционалан (Zuckerman, 1983). Закерман (1991) сматра да субјекти са високим скором на тражењу сензација имају нижи ниво анксиозности у допаминергичном систему, стога користе дроге у

потрази за новим стимулативним и интензивним стимулацијама и повећавају активност у том систему. Он је постулирао да тражење сензација опада код депресије, с обзиром да опада интензитет позитивних емоција, активност је минимална и социјално понашање је често хостилност и повученост. Активација центра норепинерфина је срж тенденције за ризично понашање код субјеката који траже сензације. С обзиром на то да постоје докази да су тражење сензација и анксиозност повезани са тоничном активношћу норепинерфин система, може се рећи да су оба повезана овим заједничким биолошким системом. Закерман је претпоставио да у условима који повећавају анксиозност „Норепинерфин систем може бити прилагођен одговор за превазилажење паралишућег ефекта понашајно-инхибишућег система“ (Zuckerman, 1983).

Претпоставља се да уколико субјекти који траже сензације не осете паралишуће ефекте анксиозности, онда се неће научити страху или анксиозности у истој мери као и они са ниским тражењем сензација. Као резултат ове тенденције да лучи норепинерфин у ситуацијама које провоцирају анксиозност, може се претпоставити да они који имају висок скор у тражењу сензација у поређењу са ниским доживљавају мање анксиозност, страх, ризик и опасност у вези са ситуацијама које су потенцијални извори анксиозности или претња појединцу.

Истраживања показују да су индивидуалне карактеристике особа које злоупотребљавају психоактивне супстанце често: нижи ниво самопоштовања, нижи праг толеранције на фрустрацију, виши ниво анксиозности и слабија контрола понашања (Станковић, Беговић, 1995). Истраживање које је спровео Петровић (2003) показало је да особе које су зависне од психоактивних супстанци карактерише депресивност, анксиозност, импулсивност, несоцијабилност и некооперативност.

Анксиозност и депресија истакнути су у многобројним истраживањима као фактори који два пута повећавају ризик за злоупотребу дрога (Kosten et al., 1983; Croughana et al., 1981, према Голднер-Вуков & Бада-Милкић, 1992). Веза између нивоа анксиозности и коришћења депресантних дрога може се очекивати, с обзиром на то да такве дроге смањују ниво анксиозности код високо анксиозних субјеката (DiMascio & Barrett, 1965).

ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА

Проблем овог истраживања је испитивање повезаности између димензија тражења сензација и анксиозности код наркомана. Резултати претходних истраживања показују да је особина тражења сензација у корелацији са употребом дрога (Zuckerman, 1979, 1983), као и да је једна од особина која карактерише особе које су склоне злоупотреби психоактивних супстанци анксиозност (Петровић, 1989).

ОПШТИ ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

- Утврдити да ли постоје значајне разлике у нивоу изражености димензија тражења сензација и анксиозности између наркомана и ненаркомана, као и
- утврдити релацију између димензија тражења сензација и анксиозности.

Специфични циљеви истраживања

- 1) Испитати да ли постоје статистички значајне разлике у нивоу изражености димензија тражења сензација (Тражење узбуђења и пустоловина, Тражење доживљаја, Дезинхибираност, Осетљивости на досаду) између наркомана и ненаркомана.
- 2) Испитати да ли постоје статистички значајне разлике у нивоу изражености анксиозности (ситуационе и анксиозности и анксиозности као црте) између наркомана и ненаркомана.
- 3) Испитати повезаност између нивоа изражености димензија тражења сензација и нивоа изражености тренутне анксиозности код наркомана и ненаркомана.
- 4) Испитати повезаност између нивоа изражености димензија тражења сензација и нивоа изражености анксиозности као црте код наркомана и ненаркомана.
- 5) Испитати да ли постоје статистички значајне разлике у изражености основних варијабли у истраживању с обзиром на поједине социодемографске варијабле.

ВАРИЈАБЛЕ И ИНСТРУМЕНТИ

- Наркоманија/ Непостојање зависности од ПАС. Категоричка варијабла са два нивоа (1 – наркомани; 2 – ненаркомани).

Наркоманија представља снажну везаност особе за неку психоактивну супстанцу. Особе које имају ову зависност карактерише осећање јаке жудње или осећај принуде за узимањем супстанце, отежана контрола над понашањем око узимања супстанци, физиолошки апстиненцијални синдром услед престанка деловања супстанце, прогресивно занемаривање алтернативних задовољстава или интересовања због коришћења супстанце (СЗО, 1992). Непостојање зависности од ПАС је стање без симптоматологије зависности и без историје лечења од болести зависности.

- Тражење узбуђења је димензија личности коју карактерише потреба за тражењем узбуђења и тражење нових, разноврсних, слојевитих и интензивних надражаја из околине, па укључује одређени степен ризика у физичким, социјалним и финансијским подручјима, најчешће зарад самих искустава (Zuckerman, 1994). Димензије тражења сензација (Тражење узбуђења и пустоловина, Тражење доживљаја, фактор Дезинхибираности, фактор Осетљивости на досаду) операционализоване су скалом SSS-V (Zuckerman, 1979) .
 - Скала тражења сензација (YuckermanSSS-V) састоји се од 40 ајтема са по 2 понуђене тврдње које описују 4 димензије тражења узбуђења: 1. тражење узбуђења и пустоловина, 2. тражење доживљаја, 3. фактор дезинхибираности, 4. фактор осетљивости на досаду. Закерманова скала је у међународним научним круговима позната као „златни стандард“ испитивања потребе за узбуђењем са задовољавајућим метријским карактеристикама. Кронбах алфа коефицијент на узорку овог истраживања износи 0.709 за субскалу Тражење узбуђења и пустоловина, 0.601 за субскалу Тражење доживљаја, 0.605 за Дезинхибираност.
- Анксиозност је врста стрепње коју субјекат осећа када процењује да његова целокупна животна ситуација превазилази његове могућности (према Миливојевић, 1993). Анксиозност се одређује према теоријским и методолошким поставкама Спилбергера и сар. (1983), у оквиру којих се сагледава и процењује испољавање две димензије анксиозности: Ситуациона анксиозност (STAI-S) и Општа анксиозност (STAI-T). Скалом STAI-S се процењује како се особа осећа у датом тренутку, а скалом STAI-T како се особа осећа генерално.

- Инвентар анксиозности – Y (STAI) (Spielberger, 1970). Инвентаром се процењује ситуациона и општа анксиозност. STAI-Форма Y, Спилбергера садржи две одвојене скале самопроцене, две различите димензије анксиозности: ситуационе анксиозности STAI-S (State) и опште анксиозности STAI-T (Trait). На субскали Ситуациона анксиозност Кромбах алфа износи 0.906, док на субскали Општа анксиозност износи 0.853.
- Упитником општих података конструисан за потребе истраживања, прикупљени су подаци за следеће варијабле:
 - Година старости (од 25 до 40 година);
 - Дужина узимања супституционе терапије (од 1 до 11 година).

УЗОРАК

Узорак истраживања је неслучајан-намеран и чини га 70 мушкараца – по 35 испитаника у основној и 35 контролној групи. Из основне групе – мушкарци, који су на лечењу од зависности ПАС² на Клиници за Заштиту Менталног Здравља – Ниш. Критеријуми за улазак у основну групу били су: да имају најмање завршену осмогодишњу школу, да су старости од 25–40 година, да је ово њихово прво лечење и да је њихов наркомански стаж пре лечења минимум 5 година. Највише испитаника је старости 40 година, а најмање старости 25, односно 26 година. Такође је Мини ментал тестом искључен коморбидитет са психоорганичним сметњама. Испитаници из контролне групе су без симптоматологије зависности и без историје лечења од болести зависности, уједначени са основном групом по годинама старости и школској спреми.

ТЕХНИКЕ ОБРАДЕ ПОДАТАКА

С обзиром на врсту варијабли и дистрибуцију вредности унутар појединих варијабли (која је значајно одступале од нормалне), за обраду података коришћене су претежно непараметријске статистичке технике: Спирманов коефицијент корелације (за испитивање повезаности димензија тражења сензација и анксиозно-

² Већина испитаника (око 70%) из ове групе су корисници хероина, па можемо рећи да се ради о релативно хомогеној групи с обзиром на врсту психоактивне супстанце коју доминантно користе.

сти), Mann – Whitney тест (за испитивање значајности разлика у вредностима главних варијабли између различитих подгрупа испитаника) и Kruskal – Wallis тест (за испитивање разлика у изражености главних варијабли у истраживању с обзиром на поједине социодемографске варијабле).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Разлике у степену изражености зависних варијабли истраживања између наркомана и ненаркомана

У табели 1 приказане су разлике у изражености димензија тражења сензација између наркомана и ненаркомана.

ПРЕДМЕТ МЕРЕЊА	ГРУПА	ПРОСЕК РАНГОВА	СУМА РАНГОВА	MANN – WHITNEY U	СТАТИСТИЧКА ЗНАЧАЈНОСТ
ТРАЖЕЊЕ УЗБУЂЕЊА И ПУСТОЛОВИНА	НА	42.27	1479.50	375.500	0.005
	НН	28.73	1005.50		
ТРАЖЕЊЕ ДОЖИВЉАЈА	НА	41.61	1456.50	398.500	0.011
	НН	29.39	1028.50		
ДЕЗИНХИБИРАНОСТ	НА	39.77	1392.00	463.000	0.075
	НН	31.23	1093.00		
ОСЕТЉИВОСТ НА ДОСАДУ	НА	42.66	1493.00	362.000	0.003
	НН	28.34	992.00		

ТАБЕЛА 1: ПРИКАЗ ПРОСЕЧНИХ РАНГОВА ДИМЕНЗИЈА ТРАЖЕЊА СЕНЗАЦИЈА КОД НАРКОМАНА И КОНТРОЛНЕ ГРУПЕ (MANN – WHITNEY ТЕСТ)

Легенда: НА – наркомани, НН – ненаркомани

Испитивање постојања разлика међу подузorcима наркомана и ненаркомана на димензијама тражења сензација показало је да постоје статистички значајне разлике на димензијама тражења узбуђења и пустоловина, тражења доживљаја и осетљивости на досаду. У свим случајевима те разлике иду у корист наркомана.

Када је у питању разлика у изражености различитих аспеката анксиозности (ситуационе анксиозности и анксиозности као црте) између наркомана и ненаркомана, резултати су приказани у табели 2.

ПРЕДМЕТ МЕРЕЊА	ГРУПА	ПРОСЕК РАНГОВА	СУМА РАНГОВА	MANN – WHITNEY U	СТАТИСТИЧКА ЗНАЧАЈНОСТ
СИТУАЦИОНА АНКСИОЗНОСТ	НА	35.97	1259.00	596.000	0.846
	НН	35.03	1226.00		
ОПШТА АНКСИОЗНОСТ	НА	42.39	1483.50	371.500	0.005
	НН	28.61	1001.50		

ТАБЕЛА 2: ПРИКАЗ ПРОСЕЧНИХ РАНГОВА АНКСИОЗНОСТИ КОД НАРКОМАНА И НЕНАРКОМАНА (MANN – WHITNEY ТЕСТ)

Испитивање постојања разлика међу подузorcима наркомана и ненаркомана на димензијама анксиозности је показало да постоји статистички значајна разлика на димензији опште анксиозности. Та разлика иде у корист испитаника наркомана.

ПОВЕЗАНОСТ ИЗМЕЂУ ДИМЕНЗИЈА ТРАЖЕЊА СЕНЗАЦИЈА И АНКСИОЗНОСТИ

Резултати везани за повезаност између тражења сензација и ситуационе анксиозности приказани су у табели 3. Повезаност је изражена Спирмановим коефицијентом корелације.

СИТУАЦИОНА АНКСИОЗНОСТ	ГРУПА		ТРАЖЕЊЕ УЗБУЂЕЊА И ПУСТОЛОВИНА	ТРАЖЕЊЕ ДОЖИВЉАЈА	ДЕЗИНХИБИРАННОСТ	ОСЕТЉИВОСТ НА ДОСАДУ
	НА	R	0.131	-0.096	0.095	0.011
		P	0.453	0.584	0.589	0.952
	НН	R	0.334	0.186	0.163	0.228
		P	0.050	0.284	0.350	0.188

ТАБЕЛА 3: ПОВЕЗАНОСТ ДИМЕНЗИЈА ТРАЖЕЊА СЕНЗАЦИЈА И СИТУАЦИОНЕ АНКСИОЗНОСТИ

Легенда: НА – наркомани, НН – ненаркомани

Испитивање повезаности димензија тражења сензација и ситуационе анксиозности на оба подузорка, показала је да постоји статистички значајна позитивна корелација средњег интензитета ($r=0.334$, $p<0,05$) између ситуационе анксиозности и тражења узбуђења и пустоловина, али само на подузорку ненаркомана. Таква повезаност није уочена на узорку наркомана.

Када је у питању повезаност димензија тражења сензација и опште анксиозности на оба подузорка, показало се да не постоје статистички значајне корелације на ни једном од подузорака.

ПОВЕЗАНОСТ ДИМЕНЗИЈА ТРАЖЕЊА СЕНЗАЦИЈА И АНКСИОЗНОСТИ СА ПОЈЕДИНИМ СОЦИОДЕМОГРАФСКИМ ВАРИЈАБЛАМА.

Повезаност између димензија тражења сензација и старости испитаника је приказана у табели 4, док је корелација између анксиозности и старости представљена у табели 5.

СТАРОСТ	ГРУПА		ТРАЖЕЊЕ УЗБУЂЕЊА И ПУСТОЛОВИНА	ТРАЖЕЊЕ ДОЖИВЉАЈА	ДЕЗИНХИБИРАНОСТ	ОСЕТЉИВОСТ НА ДОСАДУ
		НА	R	-0.257	-0.072	-0.387*
P			0.136	0.682	0.022	0.398
НН		R	-0.287	-0.193	-0.347*	-0.063
		P	0.095	0.266	0.041	0.720

ТАБЕЛА 4: ПОВЕЗАНОСТ ИЗМЕЂУ СТАРОСТИ И ДИМЕНЗИЈА ТРАЖЕЊА СЕНЗАЦИЈА (СПИРМАНОВ КОЕФИЦИЈЕНТ КОРЕЛАЦИЈЕ)

Легенда: НА – наркомани, НН – ненаркомани

Показало се да постоје статистички значајне негативне корелације средњег интензитета између старости и дезинхибираности (на оба подузорка).

СТАРОСТ	ГРУПА		СИТУАЦИОНА АНКСИОЗНОСТ	ОПШТА АНКСИОЗНОСТ
		НА	r	-0.351*
p			0.039	0.120
НН		r	-0.035	0.074
		p	0.842	0.674

ТАБЕЛА 5: ПОВЕЗАНОСТ ИЗМЕЂУ СТАРОСТИ И ДИМЕНЗИЈА АНКСИОЗНОСТИ (СПИРМАНОВ КОЕФИЦИЈЕНТ КОРЕЛАЦИЈЕ)

Легенда: НА- наркомани, НН – ненаркомани

Показало се (табела 5) да постоје статистички значајна негативна корелација средњег интензитета између старости и ситуационе анксиозности на подузорку наркомана.

У табелама 6 и 7 приказана је ваза између дужине супституционе терапије и димензија тражења сензација и анксиозности.

ДУЖИНА УЗИМАЊА СУПСТИТУЦИОНЕ ТЕРАПИЈЕ	СПИРМАНОВА КОРЕЛАЦИЈА	ТРАЖЕЊЕ УЗБУЂЕЊА И ПУСТОЛОВИНА	ТРАЖЕЊЕ ДОЖИВЉАЈА	ДЕЗИНХИБИРАНОСТ	ОСЕТЉИВОСТ НА ДОСАДУ
	r	-0.030	0.014	-0.350*	-0.399*
	p	0.864	0.936	0.039	0.018

ТАБЕЛА 6: ПОВЕЗАНОСТ ДУЖИНЕ СУПСТИТУЦИОНЕ ТЕРАПИЈЕ И ДИМЕНЗИЈА ТРАЖЕЊА СЕНЗАЦИЈА (СПИРМАНОВ КОЕФИЦИЈЕНТ КОРЕЛАЦИЈЕ)

Испитивање повезаности дужине узимања супституционе терапије и димензија тражења сензација је показало да постоје статистички значајне негативне корелације средњег интензитета између дужине узимања супституционе терапије и дезинхибираности, односно осетљивости на досаду.

ДУЖИНА УЗИМАЊА СУПСТИТУЦИОНЕ ТЕРАПИЈЕ	СПИРМАНОВА КОРЕЛАЦИЈА	СИТУАЦИОНА АНКСИОЗНОСТ	ОПШТА АНКСИОЗНОСТ
	r	-0.156	-0.030
	p	0.370	0.866

ТАБЕЛА 7: ПОВЕЗАНОСТ ДУЖИНЕ СУПСТИТУЦИОНЕ ТЕРАПИЈЕ И ДИМЕНЗИЈА АНКСИОЗНОСТИ (СПИРМАНОВ КОЕФИЦИЈЕНТ КОРЕЛАЦИЈЕ)

Из података у табели 7 видимо да не постоји статистички значајна корелација између дужине супституционе теорије и димензија анксиозности.

ДИСКУСИЈА

Основни циљ овог истраживања био је да се испита да ли постоји статистички значајна повезаност између димензија тражење сензација и анксиозности код наркомана, као и да ли постоје разлике у изражености основних варијабли истраживања између наркомана и ненаркомана. Резултати претходних истраживања показују да је особина тражење сензација у корелацији са употребом дрога (Zuckerman, 1979, 1983), као и да је једна од особина која карактерише особе које су склоне злоупотреби психоактивних супстанци анксиозност (Петровић, 1989).

Најзначајнији резултат овог истраживања тиче се утврђивања статистички значајних разлика у изражености димензија тражења сензација и димензије Опште анксиозности између наркомана и ненаркомана, што иде у прилог досадашњим истраживањима (Carou et al, 2017; Mitchell&Potenza, 2014; Sher et al., 2000; Vassileva et al., 2014).

Прве две специфичне хипотезе, које су се тичале утврђивања статистички значајних разлика у степену изражености димензија тражења сензације и анксиозности између подузорка наркомана и подузорка ненаркомана делимично су потврђене. Добијени резултати су показали да постоје статистички значајне разлике у степену изражености појединих димензија тражења сензација. Наркомани у поређењу са ненаркоманима постижу више скорове на димензијама Тражење узбуђења и пустоловина, Трагање за искуством и Осетљивости на досаду. Овакав резултат је у складу са резултатима неких истраживања која су се бавила овим питањем (Zuckerman, 1979, 1983). Особе које имају потребу за новим искуствима, узбуђењима и пустоловинама, које избегавају рутинске активности и трагају за динамичнијим и узбудљивијим животима, могу да препусте наркотицима јер им управо тај свет пружа оно што им је потребно. Ефекти наркотика који се огледају у мењају свести и доживљавању различитих сензација тренутно задовољавају ове потребе. Повишење на поменутиим супскалама је запажено код уживаоца опијата, иако је мање изражено у односу на остале кориснике дрога (Zuckerman & Kuhlman, 2000).

Добијени резултати су показали да су утврђене статистички значајне разлике у степену изражености димензија анксиозности између наркомана и ненаркомана. Наркомани у поређењу са ненаркоманима постижу више скорове на Општој анксиозности. Афективни поремећаји, нарочито анксиозност и депресија се у великом броју истраживања појављују као значајни фактори ризика за злоупотреду наркотика (Croughana et al., 1981, Kosten et al., 1983, према Вуков и Милкић, 1992). Наркомани из овог подузорка су вероватно имали таква искуства која су довела до развоја ирационалне, патолошке стрепње са којом они нису умели а и даље не умеју да се изборе па због тога прибегавају оним начинима потискивања анксиозности који су тренутни, изискују мањи психички напор али су такође неадаптивни и дугорочно веома угрожавајући. Психоактивне супстанце представљају начин суочавања или пре, бег од анксиозности.

Трећа и четврта специфична хипотеза, које се тичу утврђивања постојања статистички значајне повезаности између димензија тражења сензација и анксиозности, делимично су потврђене. Претпоставка да постоји статистички значајна повезаност између нивоа изражености димензија тражења сензација и нивоа изражености тренутне анксиозности код наркомана и ненаркомана делимично је потврђена. Утврђена је статистички значајна умерена и позитивна повезаност Ситуационе анксиозности са Тражењем узбуђења и пустоловина на подзоруку ненаркомана. Са порастом ситуационе анксиозности расте и потреба за тражењем узбуђења и пустоловина. Врло је вероватно да се не ради о патолошкој анксиозности па је могуће да је овакав резултат последица потребе за адреналинским активностима, али не у контексту зависности. Према Спилбергу (Spilberger, 1983, према Товиловић и сар., 2009), тренутна анксиозност је непријатан емоционалан одговор особе суочене са претећом или опасном ситуацијом.

Резултати су показали да је утврђена статистички значајна повезаност ниска и негативна повезаност димензије Дезинхибираности са годинама старости на оба подзорка. Добијени налаз је у складу са неким теоријским становиштима као и са резултатима одређених истраживања (Spear, 2000, према Mitchell & Potenza, 2014; Steinberg et al., 2008). Познато је да са годинама опада општи ниво енергије па самим тим и жеља за новим, неконвенционалним, узбудљивим и ризичним активностима и доживљајима. Тражење сензација је најизраженије у адолесценцији и полако опада са годинама (Zuckerman, 1969, према Steinbergetal., 2008).

Утврђена је статистички значајна негативна повезаност Ситуационе анксиозности са годинама старости на подзоруку наркомана, што је у складу са резултатима неких истраживања (Lawton et al., 1993, Gross et al., 1997, према Brenes et al., 2008). Међутим, у истраживању Спинховена и сарадника (Spinhoven et al., 1997) нису нађене статистички значајне разлике у изражености анксиозности с обзиром на старост испитаника, што потврђује недобијање статистички значајне повезаности старости са Општом анксиозношћу. Потребна је даља провера наведеног односа.

Добијена је су статистички значајне повезаност Дезинхибираности и Осетљивости на досаду са дужином узимања супституционе терапије. Овај налаз је очекиван јер се јавља апстиненцијални синдром иако особа редовно употребљава супституционалну терапију. Лечење болести зависности је дуготрајан

процес, у којем се наркоман често враћа поновном узимању дроге, што отежава даље лечење и појачава психичке проблеме.

На основу добијених резултата истраживања, наркомани из овог узорка се могу описати као особе које имају израженију потребу за новим и ризичним активностима, израженију потребу за новим менталним и чулним искуствима, неконвенционалним активностима, које су отвореније за различите животне филозофије и код њих је израженија тенденција да одговоре повећаном анксиозношћу антиципирајући претећу ситуацију. На лечење реагују понашањима кроз која се одсликава жеља за социјалним и сексуалним слободама као што су злоупотреба супстанци, уживање у забавама и упуштање у разноврсна сексуална искуства.

ЗАКЉУЧАК

Истраживање је спроведено са циљем утврђивања статистички значајне повезаности између димензија тражења сензација и анксиозности код наркомана, као и испитивање разлика у изражености поменутих варијабли између наркомана и ненаркомана.

Најважнији допринос овог истраживања тиче се утврђивања статистички значајних разлика у изражености димензија тражења сензација и димензије Опште анксиозности између наркомана и ненаркомана. Главни закључци овог истраживања тичу се налаза да су код наркомана у поређењу са неклиничким подзорком израженије димензије Тражење узбуђења, Осетљивост на досаду, Општа анксиозност. Просечан наркоман има изражену потребу за новим и ризичним активностима, изражену аверзију на једноличне, репетитивне и рутинске активности, и на антиципирајућу претећу ситуацију реагује повећаном анксиозношћу.

Добијеним резултатима су делимично потврђене полазне претпоставке истраживања и отворена нова питања о тражењу сензација и анксиозности код наркомана, као и о њиховом односу. Потребно је подстаћи истраживања у којима се акценат ставља и на факторе породичног окружења, породичну кохезивност, пружање социјалне подршке и васпитне стилове.

Ограничења овог истраживања односе се на узорак истраживања, као и на коришћене инструменте истраживања. За испитанике из контролне групе, поред тога што не користе наркотице, треба узети у обзир да ли су корисници дувана, алкохола, да ли су склони коцкању, игрању онлајн игрица, злоупотреби интернета, склони ризичном сексуалном понашању и ризичном пона-

шању у вожњи. Друго ограничење се односи на коришћене инструменте истраживања и поузданост појединих скала коришћених инструмената. Скале чије поузданости нису биле задовољавајуће су скале Тражење доживљаја, Дезинхибираност, Осетљивост на досаду и добијене резултате треба узети са резервом.

Практичне импликације спроведеног истраживања огледају се у могућности примене добијених резултата у саветодавном и терапијском раду са наркоманима, у циљу успостављања бољег квалитета живота и боље прогнозе излечења. Имајући у виду важан утицај породице и породичних односа на личност појединаца, потребно је формулисати различите програме, који би били усмерени на саветодавни рад и веће практиковање породичне психотерапије са члановима породице зависника, у циљу њиховог едуковања како на најбољи могући начин могу помоћи зависнику да престане да користи психоактивне супстанце, истраје у излечењу и да побољша своје ментално здравље.

-
- ЛИТЕРАТУРА Brenes, G. A., Knudson, M., McCall, W. V., Williamson, J. D., Miller, M. E. & Stanley, M. A. (2008). Age and racial differences in the presentation and treatment of Generalized Anxiety Disorder in primary care. *Journal of Anxiety Disorders*, 22(7), 1128–1136.
- Carou, M., Romero, E. & Luengo, M. A. (2017). Profiles of drug addicts in relation to personality variables and disorders. *Adicciones*, 29(2), 113–124.
- Деспотовић, М., Деспотовић, М., Ђукић-Дејановић, С., Јанковић, С., Илић, Б., Арсић, С., Талевска, В. (2013). Злоупотреба психоактивних супстанци међу адолесцентима. *ПОНС-медицински часопис*, 10(4), 146–156.
- DiMascio, A., & Barrett J. (1965). Comparative effects of oxazepam in „high“ and „low“ anxious student volunteers. *Psychosomatics*, 6 (5), 298–302.
- Farley, F. (1986). The Big T in Personality: thrill seeking often produces the best achievers but it can also create the worst criminals. *Psychology Today*, 20 (5), 44–52.
- Голднер-Вуков и Баба-Милкић, (1992). *Осећајни животи савременог човека и друге*. Београд: Просвета.
- Голубовић, Г. (2011). *Психијатрија за психологе*. Ниш: Униграф.
- Kaestner, E., Rosen, L., & Appel, P. (1997). Patterns of drug abuse: Relationships with ethnicity, sensation seeking, and anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45, 462–468.
- Миливојевић, З. (1993). *Емоције*. Нови Сад: Прометеј.

- Mitchell, M. R. & Potenza, M. N. (2014). Addictions and personality traits: impulsivity and related constructs. *Curr Behav Neurosci Rep*, 1(1), 1–12.
- Петровић, С. (1989). *Дрога и људско понашање*. Горњи Милановац: Дечије новине.
- Петровић, С. (2003). *Дрога и Људско понашање*. Београд: Партенон.
- Sher, K. J., Bartholow, B. D. & Wood, M. D. (2000). Personality and substance use disorders: a prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(5), 818–829.
- Spielberger, C. D. (1983). *State-Trait Anxiety Inventory, STAI (FORM Y)*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
- Станковић З., Беговић Д. (1995). *Алкохолизам од прве до последње чаше: теоријски приручник*. Београд: Креативни центар.
- Steinberg, L., Albert, D., Cauffman, E., Banich, M., Graham, S., & Woolard, J. (2008). Age differences in sensation seeking and impulsivity as indexed by behavior and self-report: evidence for a dual systems model. *Developmental psychology*, 44(6), 1764.
- Светска здравствена организација (1992). *ИЦД-10 Класификација менталних поремећаја и поремећаја понашања. Клинички описи и дијагностичка упућива*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Товиловић, С., Нововић, З., Михаић, Ј. & Јовановић, В. (2009). The role of trait anxiety in induction of state anxiety. *Психологија*, 42 (4), 491–504.
- Vassileva, J., Paxton, J., Moeller, G., Wilson, M. J., Bozgunov, K., Martin, E. M., Gonzales, R. & Vasilev, G. (2014). Heroin and amphetamine users display opposite relationships between trait and neurobehavioral dimensions of impulsivity. *Addictive Behaviors*, 39, 652–659.
- Zuckerman, M. (1979). *Sensation Seeking: Beyond the Optimal Level of Arousal*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Zuckerman, M. (1983). Sensation seeking: The initial motive for drug abuse. Gottheil, K. A., Druley, T. E., Skoloda T. E., Waxman H. M. (eds). *Etiological aspects of alcohol and drug abuse*, (pp. 202–220). Springfield, IL: Charles C. Thomas
- Zuckerman, M. (1987). *Is sensation seeking a predisposing trait for alcoholism?* E. Gottheil, K.A. Druley, S.Pasko, & S.P. Weinstein (Eds.), *Stress and addictions* (283–301). NY: Brunner/Mazel.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Thornquist, M., & Kiers, H. (1991). Five (or three) robust questionnaire scale factors of personality without culture. *Personality and Individual Differences*, 12 (9), 929–941.

KRISTINA Ž. RANĐELOVIĆ

DUŠAN J. RANĐELOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE

IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

BOJANA D. DIMITRIJEVIĆ

UNIVERSITY OF NIŠ, FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

SENSATION SEEKING AND ANXIETY IN DRUG ADDICTS

The aim of the conducted research was to determine the correlation between the dimensions of the sensation seeking and anxiety. Also, it searched for significant differences in the level of expression of the dimensions of the sensation seeking and the anxiety between drug addicts and non-addicts.

The sample was intentional (N=70) and it consisted of 35 drug addicts, treated for psycho active substance addiction at the Mental Health Clinic in Niš, and 35 subjects with no symptoms of addiction and without a history of substance abuse treatment, equal in age and educational attainment with a group of drug addicts. Applied instruments included Zuckerman sensation seeking scale (SSS - V), the Spielberger state-trait anxiety inventory - Form Y (STAI) and a survey designed for the research purposes. Statistically significant differences in the expression of the sensation-seeking and general anxiety dimensions between drug addicts and non-addicts were determined. Compared to the non-clinical sub-sample, drug addicts have demonstrated more prominent excitement seeking dimensions as well as boredom sensitivity and general anxiety. What was also established was the statistically significant positive and moderate correlation between the situational anxiety and the excitement and adventure seeking on the sub-sample of non-addicts. The results showed a low and negative statistically significant correlation between the disinhibition dimension and the age of both sub-samples. However, there was a statistically significant negative correlation between the situational anxiety and years of age of the drug-addict subcontract. The obtained results have partially confirmed the initial assumptions of the research and opened new questions about sensation seeking and anxiety in drug addicts, and how they are all connected.

The practical implications of the conducted research are reflected in the possibility of applying the obtained results in advisory and therapeutic work with drug addicts in order to establish a better quality of life and better healing prognosis. These results could be

put to use by clinical psychologists in their practice in an attempt to improve the quality of health care and provide psycho-social support to all patients treated for addiction. A good insight into the problem of research and the establishment of links between these concepts should improve existing knowledge and create a suitable foundation for the establishment of new preventive programs for addiction diseases.

KEYWORDS: drug addiction; sensation seeking; anxiety.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).
This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).